

СРПСКА МИНИЈАТУРА XVI И XVII ВЕКА

Зоран Ракић, Београд: Филозофски факултет:
ПБФ: Св. српска царска лавра Хиландар, 2012.

Књига аутора Зорана Ракића *Српска минијатура XVI и XVII века* представља допуњен текст истоимене докторске тезе, одбрањене на Филозофском факултету у Београду, и обрађује минијатуре из осамдесет два рукописа. Обим књиге је 356 страница текста, а поред основног текста, праћеног научним апаратом, она садржи и каталог, 271 фотографију у боји, резиме на енглеском језику, списак литературе (309–319), списак илустрација на српском и енглеском језику, именски, иконографски и регистар рукописа (337–356).

Прво поглавље књиге под насловом *Досадашња истраживања* (11–21), посвећено је стању истражености теме, која је предмет интересовања већ готово пуна два века.

У наредном поглављу студије, *Српска књига у XVI и XVII веку* (25–45), говори се о различитим аспектима настанка и украшавања српске књиге XVI и XVII века: центрима преписивачке делатности, писарима, минијатуристима, видовима њене уметничке опреме и распрострањености и цени богатције украшених рукописа. Засебна целина овог поглавља говори о техници израде минијатура и о њиховим ауторима.

Наредна три опсежна поглавља – *Тематске и иконографске особености* (49–99), *Стилски токови и сликари* (103–185) и *Каталог* (193–303) – чине средишњи и најважнији део књиге. Прво од њих почиње одељком о ауторским портретима. На њима су најчешће приказивани јеванђелисти, затим пророк Давид у псалтирима, литургичари свети Јован Златоусти и Василије Велики на почетку служби чији су они аутори, и апостоли пред Делима апостолским и Посланицама. Међу илустрованим псалтирима посебно је истакнута група од десетак рукописа, чији главни украс представља лик пророка Давида уписан у средиште медаљона у центру заставице. Засебним представама светитеља и композицијама бави се наредна целина. Ликови појединачних светитеља у српском минијатурном сликарству XVI и XVII века сразмерно су ретки и очувани у свега неколико рукописа. О минијатурама *Београдског псалтира* и *Шестоднева са*

Хришћанском топографијом Козме Индикоплова говоре наредна два одељка у оквиру овог поглавља. Описујући подробно минијатуре из копије *Минхенског псалтира*, познате у науци као *Београдски псалтир* (1627–1630), аутор разматра она решења која најубедљивије показују однос сликара кописте према предлошку. Најбогатије украшеној српској књизи из времена туркократије, *Шестодневу с Хришћанском топографијом Козме Индикоплова*, аутор посвећује нарочиту пажњу: најпре читаоца упознаје с пореклом текстова *Шестоднева* и *Хришћанске топографије*, а затим прелази на детаљну обраду минијатура из рукописа који се чува у манастиру Свете Тројице код Пљеваља.

Наредно велико поглавље књиге разматра стилске тенденције у извођењу минијатура и носи назив *Стилски токови и мајстори* (103–182). Оно почиње разматрањем сликаног украса рукописа из прве половине и средине XVI века. У тешким годинама између пада српске средњовековне државе и обнове Пећке патријаршије (1557), минијатурно сликарство доживљава стагнацију. Аутор износи закључак да је у времену пред обнову Патријаршије у минијатурном сликарству владала стилска разнообразност, а посебну пажњу усмерава на анализу *Милешевског јеванђеља*, чији су ауторски портрети дело једног од најбољих српских минијатуриста из средине XVI века. У одељку о препороду у доба обнове Пећке патријаршије, закључено је да се током друге половине XVI и прве половине XVII века, стилски развитак српског минијатурног сликарства одликује знатно већом разноврсношћу него онај из претходног периода, а уочавају се и три главна стилска тока: најзначајнији чине дела Лонгина и пећке групе сликара; други правац обухвата минијатуристе који су били пратиоци главних токова епохе; док трећи чине аутори који су радили под упливом исламске орнаментике. Сваком току аутор посвећује посебну пажњу. Зоран Ракић детаљно разматра ликовне особености минијатура рукописа о којима пише, издвајајући свакако и најзначајније представнике сваке од тенденција. С посебном пажњом у књизи су обрађени продори исламске орнаментике, који се уочавају у делу угледног калиграфа и илуминатора попа Јована из Кратова и радовима његових

* Анђела Гавриловић, Институт за историју уметности, Филозофски факултет Универзитета у Београду

СРПСКА МИНИЈАТУРА XVI И XVII ВЕКА

ЗОРАН РАКИЋ

ПБФ

ИНСТИТУТ ЗА ТЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

настављача. Следи одељак о српској минијатури у време патријарха Пајсија и илустрацијама у Београдском псалтиру, односно периоду њеног правог процвата. Наредна целина посвећена је сликару Јовану, аутору три минијатуре у *Псалтиру Гаврила Тројичанина* – најлепше украшеном српском рукопису XVII века. О стилу зографа Андреје Раичевића, аутор изузетно подробно говори у наредном делу књиге. Следећи одељак Ракићеве синтезе бави се важном групом рукописа из друге и треће четвртине XVII века који се чувају у Хиландарској библиотеци и њима сродним делима. Тема наредног одељка је минијатура у годинама пред Велику сеобу, а последња целина говори о важном скрипторијуму манастира Раче и рукописима знаменитог писара и илуминатора Христифора Рачанина.

Књига се завршава богато опремљеним *Каталогом* (193–303) у којем су описане све минијатуре из обрађених рукописа, а фотографије у каталогу комплементарне су онима у расправном делу књиге. Свака одредница у каталогу садржи назив рукописа; место где је похрањен; време његовог настанка; број листова и димензије; податак о повезу књиге; означене листове на којима се налазе минијатуре, заставице и иницијали; опис сваке минијатуре и записе који је прате, као и списак досадашње литературе о сваком обрађеном рукопису.

Већ при првом сусрету с књигом уочавају се тежина задатка и изазов који је стајао пред њеним писцем, пре свега имајући у виду бројност рукописа и чињеницу да су они похрањени на различитим местима у земљи и, у још већој мери, у иностранству. Богатством

информација у тексту, који је густо набијеним значењем и лишен сувишних појединости, и у којем је готово свака реч незаобилазна, књига о српској минијатури XVI и XVII века представља дело кроз које провејавају ауторова беспрекорна посвећеност и прецизност. Такве особине књиге и од самог читаоца захтевају озбиљан приступ и подједнаку, сталну посвећеност у савладавању њеног градива.

Поред обиља драгоцених информација, књига је опремљена и мноштвом изузетно квалитетних фототрафија у боји, које доприносе не само њеној лепоти и беспрекорној опреми, већ читаоцу омогућавају да прочитано директно поткрепи визуелним материјалом. Најзад, каталог на крају књиге значајно доприноси

прегледности увида у споменичку грађу и функционално допуњује текст изложен у расправном делу. Аутор у студији износи читав низ нових и подстицајних запажања, а сигурним методолошким приступом, базираним како на синтези, тако и на анализи, у зависности од потреба и околности, поставља поуздане основе за даља, посебна испитивања појединих рукописа и њиховог сликаног украса.

Стога ова студија у сваком погледу може служити као узор будућим генерацијама научника, а нарочито по неопходној акрибичности, стрпљивости, истрајности и савесности истраживача – особинама које стоје иза сваког озбиљног научног рада.